

IN MEMORIAM

Antoni Jutglar: la passió per la història

Bernat Muniesa

UNIVERSITAT DE BARCELONA

L'any passat, el 2007, va endur-se dues personalitats de la historiografia, ambdues lluitadores contra el franquisme. El primer, Eduard Pons Prades, combatent contra l'aixecament feixista del 18 de juliol del 1936 contra la Segona República, i després envers la dictadura que instal·laren els feixistes i el seu cabdill, el general Franco. L'altre, Antoni Jutglar, més jove, sofrí també les conseqüències de les seves activitats antifranquistes. I, també ambdós, han estat historiadors d'importantíssima dimensió.

Recordo l'homenatge a Pons Prades, a l'Ateneu Barcelonès, arran de la seva mort, en què, des de la taula de ponències, vaig repetir el que dos anys abans li havia dit en una altra trobada d'homenatge, a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona: *“la vostra obra historiogràfica, Eduard, és feta des de dins de la pròpia història”*. Antoni Jutglar, com dic, també té un lloc a la història com a lluitador antifranquista, però la seva obra historiogràfica presenta una dimensió diferent: l'estudi de la història contemporània d'aquest país, al qual uns diuen Espanya i altres, Estat espanyol. A més, tenim una altra diferència: Jutglar fou professor universitari. Per tant, és necessari abordar la seva trajectòria tenint en compte tres aspectes.

En primer lloc, Jutglar com a persona compromesa políticament i socialment amb la seva època. Quant a aquesta perspectiva, hem d'assenyalar

que la seva ideologia, també reflectida en la seva obra, incorpora dos eixos fonamentals: un “*cristianisme al marge del clericalisme*”, i una dosi anarquista o llibertària que s’observa en les seves tesis, com ara que “*la política es limita normalment a reproduir el que hi ha, sense solucionar mai problemes de fons*”. I també un minvat, però cert, toc marxista, no pas marxista, del qual assolí fonamentalment l’anàlisi sociològica del capitalisme feta per l’autor d’*El capital*. Quant al tema, diguem-ne, religiós, cal afegir que l’antropologia religiosa de Jutglar tenia un caràcter kantiaà: Déu és inadmissible des del punt de vista de la raó pura, però és acceptat per la raó pràctica. Per això, fou un lector i un divulgador de personalitats catòliques progressistes com ara Mounier, Lacroix, Perroux, Bernanos, etc. Però recordem també que ho fou d’altres com Morazé, Foucault i Camus, de tendència llibertària, i molt especialment de Francesc Pi i Margall, l’estudi del qual és una part cabdal del llegat historiogràfic de Jutglar. Tots ells van influir en la seva formació intel·lectual, a més de Jaume Vicens Vives, de qui ell es considerava també un deixeble.

Un primer compromís polític el portà molt aviat, el 1959, a militar en el Frente de Liberación Popular (FLP), una plataforma antifrancquista espanyola estimulada pels moviments d’alliberament que tenien lloc a Algèria i Cuba: en el primer cas, la seva referència fou Ahmed Ben Bella; en el segon, Ernesto “Che” Guevara. Dos perdedors als quals va destruir el procés degeneratiu de la revolució, tal com ha passat en altres moments de la història (recordem els casos de Bujarin, Trotsky i d’altres, en relació amb la Revolució Russa de 1917). Arran d’aquesta militància, a causa de la qual fou detingut per la sinistreta Brigada Político-Social del franquisme, Jutglar sofrí, aleshores, tortures i presó. Fets que no van minvar el seu compromís contra la dictadura, ja que més endavant fou militant del Front Obrer de Catalunya (FOC); company d’Isidre Molas, Ignasi Urenda, els germans Ubierna, Àngel Abat, Lluís i Montse Avilés, Josep Verdura, etc., i un actiu participant en la fundació del Sindicat Democràtic d’Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), a Barcelona. També va ser present a la Caputxinada (9-11 de març del 1966), en què es tancaren 500 estudiants i professors, i on hi havia, entre d’altres, antifrancquistes com ara Manolo Sacristán, Jordi Solé Tura, José María Vidal Villa, Gabriel Olivé, Ernest Lluch, Francesc Espinet, Ricard Salvat, Paco Fernández Buey, Enric Argullol, Ferran Sales, etc. —vinculats a

la Universitat de Barcelona—; a més de poetes com Espriu, Castellet, Pere Quart, Maria Aurèlia Capmany, Carlos Barral i José Agustín Goytisolo; l'escriptor Manolo Vázquez Montalbán; artistes com Tàpies i Ràfols Casamada; periodistes com Andreu Claret, Lluís Permanyer, Antonio Figueruelo i Josep Maria Cadena, i l'escriptora Montserrat Roig. El filòsof Agustín García Calvo no va poder entrar-hi, ja que la policia que envoltava l'edifici li ho va impedir. A més, s'acumularen adhesions de persones com ara Miguel Sánchez Mazas, els professors Montero Ríos, José Luis L. Aranguren i Tierno Galván, el pintor Genovés, etc.

A partir d'aquella acció, el Sindicato Español Universitario (SEU), organització feixista dirigida pel falangista Rodolfo Martín Villa, es va col·lapsar i el moviment estudiantil es convertí en el primer front de lluita contra la dictadura: des d'aleshores, les universitats (Barcelona i Madrid) foren un espai perdut pel franquisme fins a l'inici de la Transició (1976-1977). Els “estats d'excepció” es multiplicaren i la presència policial fou constant en els recintes universitaris: la universitat va quedar destruïda, convertida en terra cremada.

En segon lloc, cal recordar Jutglar i la seva obra, àmplia i complexa, de tal manera que només podem esmentar una part dels seus treballs, començant per la primerenca *La era industrial en España* (Barcelona, Nova Terra, 1963). Hi següen: *La inmigración en Cataluña* (Barcelona, Edició de Materials, 1967); *Ideologías y clases en la España contemporánea* (2 vol., Madrid, Editorial Cuadernos para el Diálogo, 1968); *De la Revolución de Septiembre a la Restauración* (Barcelona, Planeta, 1976); *Mitología del neocapitalismo* (Madrid, Seminarios y Ediciones, 1971); *Historia crítica de la burguesía catalana* (Barcelona, Anthropos, 1984), en què l'anàlisi d'aquesta classe social el va enfrontar a la historiografia vinculada aleshores amb el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), lligat al Partit Comunista d'Espanya, i condicionada per les directrius d'aquest partit quant a la perspectiva de la “reconciliació amb sectors burgesos”; *La España que no pudo ser* (Barcelona, Anthropos, 1984), etc. I el conjunt dels seus treballs sobre Pi i Margall, que van fer de Jutglar el gran activista del federalisme: *Pi i Margall y el federalismo español* (Madrid, Taurus, 1984).

En tercer lloc, cal esmentar la seva col·laboració, com a assessor, amb editorials com Nova Terra, Edició de Materials i Fontanella, i molt

especialment amb Anthropos, una gran plataforma des de la qual Jutglar va potenciar la revista del mateix nom i una extraordinària col·lecció que va rescatar autors com ara Valentí Almirall, Felip Monlau, Manuel Serra i Moret, i molts d'altres.

Finalment, com a professor, Jutglar fou excepcional. Va contribuir a introduir en els programes universitaris assignatures com Història dels Moviments Socials i Història del Pensament Social Modern i Contemporani, fent d'aquesta darrera la seva gran creació personal. Quan entrava a l'aula, amb més de cent alumnes, tots absolutament silenciosos, ho feia amb una estudiada lentitud. Ja a la tarima, treia uns quants llibres de la gran cartera de mà que portava i els distribuïa per la taula, alguns dels quals amb paperets intercalats, senyals de pàgines que després utilitzava. Fet això, es treia les ulleres, que netejava mentre observava l'alumnat. Aleshores començava la lliçó... Però la seva tasca pedagògica no finalitzava amb aquelles classes a la Universitat. A uns quants nois, alumnes que ell tenia en especial estima, ens convocava en llocs diversos, per fer seminaris: el Terminus, al carrer d'Aragó, avui desaparegut amb la destrucció d'aquells emblemàtics espais de la ciutat que eren les cafeteries (l'Oro del Rhin, el Moka antic). La Punyalada, al qual els estudiants es referien com "el Casino", a la Plaça de Catalunya, fregant el carrer de Pelai... I, naturalment, l'Ateneu Barcelonès, al carrer de la Canuda, que ell ens va descobrir i on va tenir un despatx propi per dirigir tesis doctorals, amb altres professors (Vicente Cacho, Josep Termes, Josep Florit...), aprofitant així la magnífica biblioteca-hemeroteca-arxiu de la institució; i amb sessions de tertúlia al Jardí Romàntic, on parlàvem escandalitzats del procés de la Transició esdevingut després de la dictadura franquista. I en acabar, alguna vegada, vam aconseguir que ens acompanyés a Can Boadas, la històrica cocteleria del carrer dels Tallers.

No podem tancar aquesta petita crònica sense referir-nos a l'ICESB (Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona), on Jutglar ens va descobrir la sociologia com a eina de l'historiador, seguint el manual de Don Martindale, *Historia del pensamiento sociológico*. La incorporació de la sociologia, que a Barcelona i a Madrid (on anava sovint) fou una creació seva, fou recollida per alumnes com Teresa Torns, Anton Cantó, jo mateix i d'altres que en aquell moment n'érem deixebles i que després seríem professors, uns als instituts i altres a la universitat. Una feina que Jutglar va mantenir quan es

va incorporar a la Fundació Anthropos, on va convocar trobades, va organitzar conferències i va dirigir les publicacions ja esmentades d'aquesta editorial i la revista que encara es manté avui.

La mala salut d'Antoni Jutglar el va portar al final a un aïllament quasi total, juntament amb la seva companya, la bibliotecària de la Universitat de Barcelona Dolors Biosca, al seu domicili del carrer de l'Escorial, on les visites dels seus deixebles anaren minvant, però on un notable poeta de la nostra ciutat, Adolf Castaños, el va visitar durant molt temps, fins poc abans de la seva mort. I recordo ara que, en l'homenatge ja esmentat que li vam tributar a l'Ateneu, on també eren presents Ferran Mascarell, antic deixeble, i el professor de filologia i literatura Laureano Bonet, Jordi Casassas va tancar la sessió amb una conclusió encertadíssima: *“aquest país és un país terrible. I en Jutglar ha estat una de les seves víctimes”*.